

Retten som teater

//

//]]]]> //]]>

BOKUTDRAG: Den russiske futuristen og dramatikeren Sergei Tretjakov var en nær venn av Bertolt Brecht. Han forsvant i 1937 som følge av justismord, som et offer for Stalins Moskvaprosesser, blei fengsla, torturert og tok visstnok livet av seg i fengselet i 1939. Ironisk nok hadde han i samarbeid med Bertolt Brecht begynt å reflektere over forholdet mellom teater, lov og rett. Ifølge Tretjakov utviklet Brecht et «rettslig teater»; scenen var rettssal, skuespill prosesser, teateret et tribunal. Dommerne var publikum, rettere sagt publikum dommere. Istedenfor å lulle seg inn i illusjoner, skulle tilskueren ta stilling; ut fra det en så på scenen dømme over både kunsten og livet.

Salongen har gleden av å publisere et utdrag fra Justismordets retorikk av Johan Dragvoll, Bjørn C. Ekeland og Arild Linneberg. Teksten er hentet fra bokens første kapittel.

I flere av Brechts stykker er det rettssaker. Som regel tar han utgangspunkt i bibelske lignelser. *Den kaukasiske krittssirkelen* fra 1945 dreier seg om barnefordeling. Skal barnet være hos den biologiske mora som ikke har brydd seg, eller den sosiale mora som har tatt seg av barnet? Dommeren Azak, en legmann, er ukonvensjonell. Han tegner en krittssirkel. Gutten blir plassert midt i ringen. De to mødrene blir bedt om å trekke i hver sin av guttens armer. Den biologiske mora haler og drar; den sosiale mora gir slipp, og den biologiske mora triumferer: Hun har vunnet! Men Azaks dom lyder at barnet skal være hos henne som tok mest hensyn til gutten.

Stykkets andre handling gjelder eiendomsrett. Hvem har retten til jorda, bøndene som dyrker den, eller de som eier den uten å dyrke den? «Krittssirkelen» beveger seg på terskelen mellom juss og moralfilosofi.

I *Det gode mennesket fra Sezuan* fra 1942 står verdenstilstanden til doms. Handlinga er lagt til en kinesisk småby under industrialisering. Tre guder daler ned fra det høye for å finne gode mennesker. De finner ett, den prostituerte Shen Te. Hun får en pengegave, slutter som prostituert og åpner tobakksbutikk. Straks blir hun utnyttet av andre forkomne folk.

Den gode Shen Te står i fare for å gå til grunne, og finner opp en dobbeltgjenger, fetteren Shui Ta, en kynisk mannevond kapitalist. Slik overlever hun.

Spørsmålet blir om det går an å være god i en ond verden der sult og fattigdom rår? Og grådige rike stadig blir rikere på andres bekostning. Stykket slutter i rettssalen. Gudene skal dømme. Som på dommens dag. Men de gir opp og forlater det sørgelige scenario. I en sorgmunter epilog overlates det til salen å dømme – også til oss selv, der vi ender på tiltalebenken, hvis vi ikke endrer verden til det bedre.

Dramatikk og dramaturgi

Modellen for Brechts rettslige teater var rettssalens egen dramatikk. En rettssak har nemlig en dramatisk struktur, der slutten også ofte er mer enn dramatisk: når dommen felles. I tilfellet justismord, er dramaet tragisk. Kanskje etter et tragikomisk forløp; «rettsfarse» er et velkjent uttrykk. Rettens teater viser seg alt ved bruken av kostymer – sorte kapper, tidligere også parykker, som framhever det rettslige skuespillets maskepi. En rettssak kan også bli en parodi, grunnformen for den typen komedie som allerede i antikken hadde et seriøst innhold. Et kapittel i denne boka handler om Liland-saken som absurd teater. Dramaet i retten var grunnlaget for justismordet på Liland.

Bertolt Brechts oppdagelse var altså ikke retten i teateret, men retten som teater. Brecht så *rettens dramaturgi*. Han så sammenhengene mellom dialektikk, dialog og avgjørelser. Samt fortellingenes betydning for rettsteateret.

Iscenesettelse og retorikk

I enkelte tilfeller blir det tydeligere enn ellers at iverksettelsen av en rettssak er en iscenesettelse. Da rettssaken mot Arne Treholt tok til, ble han kjørt fra Drammen til Oslo med omfattende politieskorte som brøyt alle fartsregler og fikk biler til å kjøre i grøfta; helikoptre fulgte det hele fra oven; det lå snikskyttere på taket av Tinghuset, snerrerende schäferer vokta inngangen og rettslokalet var bygd om til en bunkers. Rettens dramaturgi var effektiv retorikk, tegnenes tale tydelig: Treholt er farlig, og dette er store saker! Under Nokas-saken var teateret i retten en tilsvarende iscenesettelse, med de tiltalte iført fotlenker og håndjern.

Slik henger semiotikken (tegnene) sammen med hermeneutikken (fortolkningen av tegnene) i retten, og til sammen fungerer det retorisk: De dramatiserte fortellingene som lar tingene tale og skal overtale oss. Og det å overtale for å overbevise er retorikkens hovedfunksjon. Disse sammenhengene blir belyst i forskningsprosjektet «Justismordets dramaturgi. Om konstruksjonen av falske og fiktive fortellinger i retten», og som denne boka om *Justismordets retorikk* bygger på.

En glemt tradisjon

«A trial's function is to dramatize an act of violence within an institutional framework of the law, and hence to discursify this violence by capturing it in symbolic terms,» skriver Yasco Horsman i

Theaters of Justice.¹ Horsman følger den franske rettshistorikeren og psykoanalytiker Pierre Legendre i synet på rettens dramaturgi, og vi vil gjenta det på norsk: «En rettssaks funksjon er å dramatisere en ugjerning innenfor rammene av institusjonen lov og rett og på den måten fange ugjerningen i symbolske termer gjennom en diskurs.» Hensikten med rettssaken er altså å dramatisere ugjerningen ved å gjenfortelle den språklig, synliggjøre den symbolsk.

Også den tyske juristen Cornelia Vismann framholdt at hensikten med en rettssak ikke er å finne sannheten – for det kan en gjøre utenfor rettslokalet, *backstage* – men å dramatisere lovbruddet for å framvise det ved å fortelle det og gi det et språk – gjøre det til en «diskurs» – i rettssalen.² Den detaljerte gjenfortellinga av begivenhetene på Utøya i saken mot Anders Behring Breivik hadde en slik funksjon. Skyldspørsmålet var klart; likevel skulle mest mulig gjenfortelles, dramatiseres gjennom gjenfortelling og dermed språkliggjøres.

Rettens dramaturgi – konstruksjonen av fortellingen i retten – er slik sett ikke en bieffekt eller noe ytre retorisk grep som rettens aktører benytter seg av; *rettens dramatiske teater er hovedhensikten med rettsprosessen.*

Litteratur

¹ Yasco Horsman 2011: *Theaters of Justice: Judging, Staging and Working Through in Arendt, Brecht and Delbo*. California: Stanford University Press, s. 138.

² Cornelia Vismann 2011: *Medien der Rechtssprechung*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag Wissenschaft.